

РАДОВАН ДАМЈАНОВИЋ
СРПСКО - СРПСКИ РЕЧНИК

ЕТРУРЦИ

Смештени усред медитеранске Европе и датовани у релативно скору прошлост, (од око седмог века старе ере па до прелома миленујума) Етрурци или Расењани како су сами себе називали, изазивају забуну и спорове међу познаваоцима а пишући о њима и највећи „стручњаци“ постају контрадикторни, у ствари смешни, побијајући сопствене налазе из реда у ред. Тако до дана данашњег овај народ није одговарајуће класификован, јер суштински погрешна подела на индоевропске и народе који то нису, ставља Етрурце ван предпостављене индоевропске језичке групе. То је између осталог и зато што још нема, а неће скоро ни бити, праве и тачне дефиниције појмова за племе, народ и расу, и ту на тим елементарним категоријама где је потребна чврста терминологија, стоји трулеж и празнина. Зато се цела зграда и срушила, наравно то је тако за мене, можда за нас, али за њих то је и даље једна солидна грађевина коју виде и у коју желе да верују.

Потпуно несигурне: археологија, палеолингвистика и повест не слажу се по питању Етрураца и то у сваком сегменту овог тешког питања. Од постанка такозване критичке историографије и осталих сродних наука, грубо речено са наполеоновским добом, угњездила се једна флоскула о Етрурцима која на срамоту западне науке остаде до данас: то је чувена тврдња по којој се језик Етрураца „чита али не разуме“ - преведено на српски то значи читамо, изговарамо дакле чујемо звуке али не знамо шта они значе. Готово невероватно али је тако. Питам се како је могуће да се чита египатско, слоговно, клинасто и којекаква друга писма и да при том наводно они који читају и разумеју шта пише, а језик из срца Италије не могу да дешифрирају већ вековима?

Мој одговор је прост - не могу јер не желе! Читаву ову ситуацију осветљава Олга Луковић парафразирајући нашег етрусколога Ђорђевића - код истраживања етруског овај језик поређен је са свим могућим језицима чак и централноафричким али никад (бар не јавно) са било којим словенским, не дај боже српским! Три наша истраживача Ђорђевић, Билбија и Пешић су ипак пришла етруској тајни а на том послу је изгледа најдаље стигао С. Билбија дешифрујући етруско писмо помоћу српске ћирилице. Р. Пешић поредећи даље „тирсеницу“ с „винчаницом“ и „влесовицом“ недвосмислено показује велику сличност дизајна (морфологије) ових азбука. С обзиром да се ради о фонетским писмима више је него могућа и њихова гласовна подударност а одатле је само пола корака до доказане сродности ових језика. Писаних података о Етрурцима толико је мало да добро дођу и обавештења чувених забављача као што је рецимо „отац историје“: „прича,се такође, да су ове игре пронашли Лиђани кад се део њих селио у Тирсенију.

То је било овако за време краља Атиса, сина Манова, настала је у целој Лидији страшна глад... Коцка је одредила да краљ остане у земљи и да влада онима који остану а за владара оних који су се исељавали одредила је његовог сина који се звао Тирсен. Они којима је било од-ређено да напусте земљу оду на морску обалу у Смирну и тамо саграде бродове, па пошто натоваре неопходне ствари, разапну једра и пођу да траже живот у новој земљи. И кад су прошли многе земље стигну у Умбрију, где су основали градове у којима и данас живе. Име Лиђани промене и узму име по краљевом сину који их тамо и одведе, од тада се зову Тирсени ...".

Колико год сумњамо у Херодота, правац Лидија - Умбрија је више него сигуран а њега усталом потврђује и цела апенинска традиција, много старија од Халикарнашанина. И Плутарх нам у свом Ромулу говори: „с тога још и данас (Римљани) кад приносе жртве у славу победе, водају

једног старца преко форума на Капитол одевеног у тогу с гримизним рубом, окачивши му око врата булу као што носе деца, док гласник виче -Сарђани на продају!
Кажу наике да су Тирсенци колонисти Сарђана, а Веји су опет тиренски град".

Питања свакако има много једно је народно име, како су се тачно звали Етрурци? До нестанка су изгледа имали заједничко име за становнике свих дванаест најважнијих градова у „правој" Етрурији, оној која лежи између Арна и Тибра. И тако, у недостатку њихове књижевности, лична имена и топоними остају практично једини извори језика Тирсенаца. Та насеља су: Волатера, Вада, Сена, Руселе, Аретиум (Јаретин?), Клузиум, Перусија, Волсини, Волци (Вуци), Коса, SVANA,Свана , или Сована SOVANA, Биеда BIEDA (Беда), Цере (али можда и Кере данас Черветери), и многа друга а све ове називе транскрибовао сам дословно ни мало их не дотерујући према српском. Врло је могуће да то „двоструко двојство" имена по грчком: Тирени - Тирсени а по ла-тинском начину: Етрурски - Туски, долази од неког старијег које је издржало велику деформацију и по хеленском и по римском прилагођавању приликом писања а поготово код изговарања.

Могуће је да смо на трагу трачког имена по логици измене: Трачани, Трашчани, Рашчани, Рашани, Расени. Тракија и јесте област на путу од Лидије ка Умбрији и Етрурији. Кад говори о Пелазгима Херодот помиње и Тирсенију у Крестонији а то је област на Халкидичким језерима која може да буде источна Македонија али и западна Тракија. У сваком случају опет се ради о зони трансмисије од Мале Азије ка Апенинима. Владајућа западна теорија увек неодређено говори о некаквом „оријенталном" утицају на етрурску културу. Сачувани предмети из Расене показују велику сличност с артефактима ма-

лозијског простора. Тако рецимо практично и нема разлике између камених лавова неохетитског стила и етрурских лавова истог периода а то је баш оно доба (шести век старе ере)кад долази до сеобе коју помиље Херодот.

Још лепши доказ везе Лидија - Расена је обућа, тачније опанци шиљкани плитки и дубоки (на облик чизме). Они су на првом месту доказ високе цивилизованости јер примера ради, грчки свет хомерског и архајског доба и не зна за обућу,тадашњи Хелени су скоро голи и при том још и боси.

-Шумадијски" облик хетитиских и етрурских чизама открива и префињену занатску израду. Изгледа да је Расена и Италија уопште, насељавана из Мале Азије у неколико таласа а да су два главна наишла око дванаестог (њега бих назвао тројанско - хетитиским) и око шестог века (неохетитиски). Чувена вучица коју сисају накнадно у ренесанси постављени близанци заправо је етрурски рад и преко ње прилазимо најстаријим култовима Расене, где вук представља у ствари првог Етрурца. Можда је сада прилика да другачије послушамо ону „латинску" -човек Је човеку вук. Јер ако је вук родоначелник племена, а јесте, онда ова пословица има изворно сасвим другачије значење. Она је нека врста култне лозинке, паралелна српској, брате Србине, или само брате која се још и данас упућује често и непознатом.

У доба највећег проширења расенског господства оно је обухватало скоро целу „чизму" од Венета па све до Помпеја и Сорента на југу. Етрурско повлачење у праву Етрурију почиње поразом који им је код Куме 474. нанео Сиракужанин Хијерон, али је имало доста воде да протече Тибром до коначне пропасти Етрурије. Сам Град је прилично, поготово почетком своје историје, страховао и трпео од Етрураца, а расенска војна препоћ пренела се и у доба републике. Тако и Порсина долази 508. године

под Рим да освети протеране Тарквиније, заузео је Јаникул и опсео Град. Притиснути глађу Римљани дају таоце и враћају отету земљу Вејима. Том приликом Порсина штити практично читаву Етрурију иако се изгледа никада заиста није радило о јединственој држави већ само о савезу градова. Опадање Тирсеније било је обрнуто пропорционално порасту Рима па тако до постанка светске државе пред крај републике етрурски тон потпуно ишчезава. Ипак и кроз читаво доба царства најзаслужније породице Рима дичиле су се етрурским прецима шта више нечије расенско порекло значило је сигурну припадност нај-вишој класи или плеонастично речено „најстаријој аристократији“, оној која бејаше старија и од самог вечног града.

Највеће проблеме „етрусколозима“ направио је језик односно писмо које је тобоже настало од грчког алфабета. Мени расенско писмо међутим највише личи на слова нађена у Мидином граду, локалитету у некадашњој централној Фригији код данашњег Ескишехира на пола пута од Троје ка Анкари. Ту, поред неохетитских рељефа осмог и седмог века старе ере на дином споменику исклесано је писмо датовано у век наравно такође пре наше ере.

Што се тајанствености језика тиче увек се насмејем кад се сетим како је Билбија лепо прочитао натпис са једног расенског рељефа на коме се боре две немани: "ала сипа жер на Перуна". Занимљиво је такође и питање расе Расењана, упркос свим долихо и брахиокефалним будалаштинама, судећи по скулптурама и сачуваним сликама ми јако личимо на њих. Уосталом шта кажу етимолози одакле уопште та реч раса: па не кажу ништа; ћуте, или помињу некакво арапско исходиште. Понеки сумњају да долази и од латинског ратио .

Да видимо колико значења има ратио, од тридесетак издвојићу ова знање, начин правило, ум, разум (читај рас

- ум). Дакле мање више семантика расе се врти око разума знања, поступка и припадности роду, врсти. Може ли се боље од овога уопште и указати на значај Расенске културе и њен утицај на римско - латински етнос јер прихватајући на пример календар, (који је незамислив без познавања рачуна опет рас - ум), гатање прорицање, култове Римљани узимају и језик који те поступке образлаже, укратко читав речник везан за било какав разум, односно културу у најширем слу. Тако и појам телесног склада и лепоте прихватају од Расењана користећи њихово народно име појам у данашњем смислу најбољег - расног (расенског).

Можда као паралела овоме може да послужи шведски израз „Америка" настао у доба глади и исељавања у Северну Америку а остао до данас као појам за нешто одлично. Тако су и неуки пастири с леве обале Тибра гледајући у богату и лепу Расену за све што је добро и одлично говорили расена, расенско! Сами Етрурци, владари у Граду, од најранијег доба су представљали живи пример супериорности вршећи највећи утицај на латинско поимање естетике у свим областима. Можда ће неко_после свега још поставити питање зашто су Римљани ш уопште звали Расењане и Расену Тускум, Етрускум.

Могуће објашњење налазим у правцу ритуала и гатања у којима су Расењани имали несумњиво највећи утицај на Латине и Италике. Та вештина коју су предали Римљанима по Кикерону називана је харуспикијум, а односила се на прорицање по цигерици закланих животиња.

Имали су Латини још један назив за овај поступак - дисциплина етруска-, други део ове синтагме читам и чујем само као јетруска односно јетрушка - мала јетра пошто се ту радило углавном о јетри пилића. Овде је дакле сакривен један стари српски деминутив који су Римљани чули и релативно мало

изменили с обзиром који је број адаптација и транскрипција издржао долазећи нама. Не знам наравно када, али у једном тренутку опадаља и дегенерације Етрурије, Римљани прозваше своје суседе Расењане Џигерани, можда зато што су једино још у том послу Јетрурци представљали нешто, сводећи тако некад славан и моћан народ само на еснаф врачева. У том смислу је јасно од чега долази етрурско харвига, доцније HARVSPEX латинско врач, сигурно од Расенског назива за дорб, утробу - хара.

Међутим нестабилност и промене код бележења Расенских речи у латинском су пословичне, скоро правило, и први глас ја зато несигуран. Могло је то да звучи као х али и као г можда и као к, а нисам далеко од помисли да је вероватан и двоглас жг! Ево и зашто: у примитивној свести, што данас може да изгледа смешно, тело животињско и људско посматрало се и схватало више по зонској подели него, као данас, по функцијској и тако су сви унутрашњи органи били један орган, јер су припадали унутрашњој зони. Зато и јесу рецимо код Грка срце и желудац називани исто кардиа КАРДИА, али се тако називала још и нарав (карактер), али и душа! Унутрашњост човека и животиље била је огледало спољашњег света и ту у том малом космосу одражавали су се и бележили утицаји споља, које је ваљало тумачити. Зато је за мене та расенска утроба -хара у ствари жгара (жгаравица - горушица)," место где се налази киселина, желудац, али и цигврица, која је црна-гарава, и прва се жртвује, ставља на жар, што је разумљиво собзиром на брзину њене кварљивости, поготово у топлем периоду. Знам да ће неком изгледати пренапрегнуто извођење етрурског имена од јетре, али за такве имам питање: одакле онда Хеленима називи јатер ИАТХР и још старији облик јетер ИХТХП - лекар? Осим ако и лекарску вештину ни-су преузели од старинаца Пеласта чији су лекари постављали дијагнозу и одређивали терапију на основу изгледа животњске цигерице, баш као и њихови сродници расенски врач.

ZA SVE ONE KOJI SU SE UVATILI ZA GRCKU KAO PIJAN
PLOTA, JOS JEDAN RPRILOG IZ SRBSKO SRBSKOG
RECNIKA.

JEL STARA I DZINOVSKA ILI MALO MLADJA I MALA GRCKA?

Radi se naime o sintagmi MAGNA GRAECIA koja se prevodi kao Velika Grcka, jos poodavno je izvesna poznanica Olge Lukovic (koju ona inace naznacuje samo inicijalima i to u fus noti) primetila da bi ono magna mozda trebalo citati i razumeti bas onako kako ga Talijani izgovaraju, a to je manja! Dakle Manja Grcka.

Prvo sam se naravno iskidao od smeha citajuci te redove ali sam vremenom sve vise poceo da razmisljam o pojmu koji sam do tada prihvatao zdravo za gotovo. Shvatio sam (doduse ne bas tako brzo) da ukoliko postoji "velika" onda bi trebalo da postoji i "mala" Grcka ali o toj. nigde ni pomena. Rastojanja u Mediteranu su jos polovinom milenijuma stare ere bila relativno dobro poznata pomorcima i solidno izmerena, ipak nemogucnost "pravog" kartografisalja stvarala je manje ili vece deformacije koje su opet uticale na neuklapanje svih podataka. Ovo je u sustini proizvelo pojavu dvaju vrsti karata i atlasa, jednih za pomorsku upotrebu (od kojih ce nastati srednjevekovni portolani) gde je akcenat na strujama, vetrovima i zgodnim lukama. a unutrasnjost kopna kod njih pma skoro dekorativnu ulogu, i drugih karti kod kojih su obelezena kopnena rastojanja a u razvijeno rimsko doba i kompletna mreza puteva s odmoristima i kastrumima.

Ovi "zemaljski" atlasi prikazivali su mora izmedju velikih evropskih poluostrva u Mediteranu kao uske kanale. Na takvim kopnenim tabulama površine nisu ni priblizno tacne, uprkos vrlo precizno upisanim duzinama odredjenih deonica ****, pa recimoo stikla cizme, Brutmja, izgleda iste velicine kao Sicilija koja je u stvarnosti dvostruko prostranija! Izraz Velika Grcka svakako nije nastao od prostornog poimanja jer je ravna obala Sicilije i juzne Italije smesno kratka u

poredjelju sa vrlo razudjenom linijom obale "prave" Helade, one na Balkanu. Iza ove tanke linije uz more "Velike Grčke" nikada čak ni u doba najveće ekspanzije Sirakuze ili Tarenta nisu živeli Heleni već starosedeoci Sikanijci, pa je po njihovoj zemlji Sikaniji (cikanijska) nazvano i celo ostrvo.

U trinaestom veku pre Hrista, negde oko 1270. godine. ove Sikanijce ili Sikance potiskuju na zapadni deo ostrva Sikelci ili možda tačnije Sikelijci naselivši istočnu stranu onu prema Italiji i Heladi. Po ovim Sikelijcima dobili su kasniji grčki kolonisti naziv Sikelioti a ostrvo do danas ostade Sicilija - Sicilija. Sudeći po istom odnosno sličnom imenu Sikanaca i Sikulaca moguće je da su bili srodni a svakako iste rase. U najvećoj starini do Sicilijanskih obala sigurno su dolazili još minojski Krizani - negrci ali prva poznata kolonizacija ostrva bila je od strane Kartaginjanina u 11. ili 10. veku naravno stare ere. Taj zapadni deo ostrva ostao je kartaginski sve do polovine trećeg veka pre Hrista kad su ga definitivno pripojili Rimljani.

Prvo grčko iskrcavanje i kolonizacija bilo je (negde oko 734. godine) na mestu grada koji se danas zove Djardini, kolonisti iz Halkisa pristali su tu u podnožju Etne i nazvali svoj novi grad Naksos. Halkis se nalazi na Eubeji koja je jonsko ostrvo i bas se po tim Jonjanima voda između Sicilije i Peloponeza i zove Jonsko more, jer inače citavu zapadnu Grčku nastanjuju isključivo Dorani i Ahajci, pa je i ta nelogičnost očigledna. Već možda sledećeg leta Korint - (dorski polis) osniva Sirakuzu, a obalu Sicilije prema Africi (taj južni deo ostrva) i naseljavali su uglavnom Dorani i to prvo oni sa Rodosa, kad su oko 688. godine zajedno sa Krizanima osnovali Gelu. Tako je svaka pomorska sila zauzela po jedan deo Sicilije, Jonjani onaj prema Italiji, Dorani južni, a Kartaginjani njima i inače najbliži zapadni. Najveći smarag medju starim piscima - Skipionovo verno kuće - Polibijske, se ko zna iz kog razloga navrzao na istoricara Timeja potrosivši pola svojih svitaka na objasnjavanje i dokazivanje kako ovaj nije u pravu i stoga iznosi netačne podatke, u tome se poslu toliko zaneo da je u pomoć protiv već citav vek upokojenog Timeja prizivao još sto godina

starijeg mrtvaca - Aristotela. Verovatno prepisujući bas Timeja, koji je rođen u Sicilijancima iz Tauromenija (danas Taormina) i dobar poznavalac istorije celog tog područja, Polibije priča kako su Lokranjci osnovali svoj grad u južnoj Italiji prevareni i isterani Sikulci pa su čak: "preuzeli od njih (Sikulaca) običaje jer svoje nisu imali." Ovaj podatak jeste u stvari uobičajena pojava kad su u pitanju Grci - a to je preuzimanje običaja od starinaca! Grci su dakle negde silom a negde na prevaru oterali Sikulce i zauzeli pogodna mesta na obali kao što je recimo bas Taormina.

Pa šta je onda geografski ta "velika Grčka"? Slobodno rečeno to je jedno krivo i grbavo slovo X, jedna crta ovog X se pruža od Napulja preko Redja do Sirakuze i Agrigenta a druga ide severnom obalom Sicilije opet na Redjo pa tabanom ka peti, Tarentu. Pa ovim linijama se rodilo podosta znamenitih Helena ali unutrašnjost kopna pa čak i prostori na obali između samih kolonija nisu bili naseljeni Grcima pa je li to onda bilo dovoljno za "veliku Grčku"?

Uzecu primer jednog skoro najsevernijeg grada južne Italije - Vele. Strabon, pisac Avgustovog doba je tu najpouzdaniji izvor; a njegova priča kaže da su neki Fokejanci bezici od Persijanaca napustili rodni grad i uputili se u Tirensko more (ova ruta im je inače bila poznata jer je nekih sedamdesetak godina ranije oko 600. godine pre Hrista Fokeja osnovala Masaliju, danasli Marsej), posto su se razmislili po Korzici i osnovali Alaliju Fokejanci su odjednom ugrozili interese i Rasenjanaca i Kartaginjanaca, pa je usled toga moralo da dodje do obracuna.

Negde oko 539. godine je i doslo do pomorske bitke u kojoj su Fokejanci uprkos strasnim gubicima uspeli da poraze udruženu rasensko-kartaginsku armadu od 120 brodova.

Tom prilikom od 60 Fokejskih ladja sacuvalo se samo 20! Posle ovoga Fokejanci napustaju korzicku Alaliju u kojoj se osecaju nesigurno i odlaze na jug duz lukanske (v.lug) obale da potraze neko novo zgodno mesto za naseljavanje, ovaj prostor - greben stopala - "Grci" su nazvali Enotria - Zemlja vinograda. Ako se to izgovaralo Ojnotrija a po svoj prilici jestvt onda je blizu onom vojno(s) (v.vino) - pa je pravilnije

prevesti Vinska(zemlja vina).

Kasnije nakalemljena legendarna istorija namestila je kako se zemlja nazvala po Ojnotaru (Enotar), prvom grckom kolonisti u Italiji, najmladjem sinu arkadskog kralja Likaona..."Enotar" je negde tako i kralj Sabinjana". Ovde se ocito preplicu mnogi slojevi stariji i mlađi ali logika etimologije je neumoljiva jer najstariji termini kao Vojnotrija i Dukanija pokazuju zakonitosti naseg jezika. Tako Fokejani u svom lutalju osnuju grad u (V)ojnotriji kog Italici nazivahu Velija, na tom mestu je izgleda vec postojalo naselje jer Strabon kaze: „zauzmu grad u Ojnotriji zemlji sad nazivajucoj Lele". Ovde smo svakako na tragu Lelezima i Pelazgima a starinacko mesto moglo je jednostavno da se zove Velija, Velja, Velje..., Grci ce ga prozvati Eleja, poznato po Zenonu i Parmenidu, podjimo opet na Siciliju da potrazimo Empedokla i Arhimeda?

Ne, vec da vidimo sta znaci sama rec Sikilija. Najsljednije reci u Grka su sikinis CIKINNIC satirsko kolo i CYKON - sikon plod smokve, smokva. Dalje odavde pomaze samo srbski jer vizuelizacijom ovih pojmova dolazimo do reci sisa - tacnije sika, sa paposilenom u sredini koji komanduje i pretstavlja vrh sise - bradavicu. I sasvim bliska i potpuno neapstraktna vizuelizacija je smokva koja je u stvari "prava" sisa. Otuda ce Sikilija biti zemlja smokava - sisa, a juzna Italija zemlja Vina.

Pa otkuda onda velika Grcka? Sintagma ne potice verovatno cak ni od helenskih pisaca iz rimskog klasicnog doba kad su jonska Grcka i "prava Helada" vec odavno bile samo provincije i dijeceze, juzna Italija i Sicilija dosle su pod vlast Rima pre "prave" Grcke a preko dvesta godina pre helenistickog Egipta i sta je onda tu, na tom prostoru, bilo veliko, vece od necega u balkanskoj Grckoj, prebogatom bivsem kraljevstvu Seleukida ili ptolomejidskom Egiptu? Bice da je slucaj velike Grcke identican nastanku pojma Vizantija, koji je naknadan i nikada se nije koristio u samoj Vizantiji koja je bila jednostavno Carstvo, ili Romejsko carstvo: tako i izraz magna graecia potice iz kasnijih vremena i nikada se nije koristio u periodu izmedju 8. i 3.

veka stare ere, kad su Grci zaista bili neko i nesto na ovom prostoru. Docniji Heleni iz perioda rimskog gospodstva Mediteranom, neretko su bili predmet podsmeha, cesto i gadjenja samih Rimljana, za sta je mozda najdrasticniji primer Petronijev Satirikon, ciji "kasting" ne ostavlja ni jednu pozitivnu rolu Grcima, kojima je "veliko" moglo da bude samo bogatstvo u novcu

„Грци нису ништа друго до остатци војних хорда асијрских које су се, као и Рамзисе у Италији, помешале са српским племенима живећим ту, а тако исто и остатци војних трупа Рамзесових, или Сезостриса II. египатског цара.

Међутни, и ако ће бити и сувише ларме, навешћемо, да се сви данашњи цигани, ван тако званих Гурбета, или монголских цигана, зову "Фараонима,, да им је језик сродан с грчким и да они Грке и данас зову Фараонима и својим рођацима.

Кад се језик и остало, овог врло важног, а ни најмање неиспитавог и неизученог народа, проучи, онда ће се многе ствари открити о којима нисмо ни сањали...

Ми смо још раније казали, да су се Грци настанили у српским земљама, као војници и војене страже семитске и етиопске расе и да су као такви морали састајати се из разних народа, који су управљани једним језиком из почетка и то на 2100 год. пре Христа асијрским, а после од 1445 па даље опет етиопским. Казали смо да никада нити су били, нити су сасављали масе какве огромне и да им број душа никада није био велики, као и да никада и ништа нису радили, но готово урађено од окупираног народа јели и трошили. Тако исто навели смо и да су се борили међу се баш зато што су се састојали из првобитних војника припадајућих разним народима, па као такви и језик су асијрски и етиопски разно произносили и изговарали.

Ово нам сведочи све оно што ћемо доле навести. Тако дакле сама њихова паметарница сведочи, да су се

досељавали разни народи и да су ови састављали одјелне насеобине из којих су постали Елини. Ово им насеље баш и пада у године које ми стављамо, као остацима војника горепоменутога два народа и две државе.

Зна се да им је, по њиховом причању, највећи део народа населио из Египта Кекроис и Дана..." Милош С Милојевић